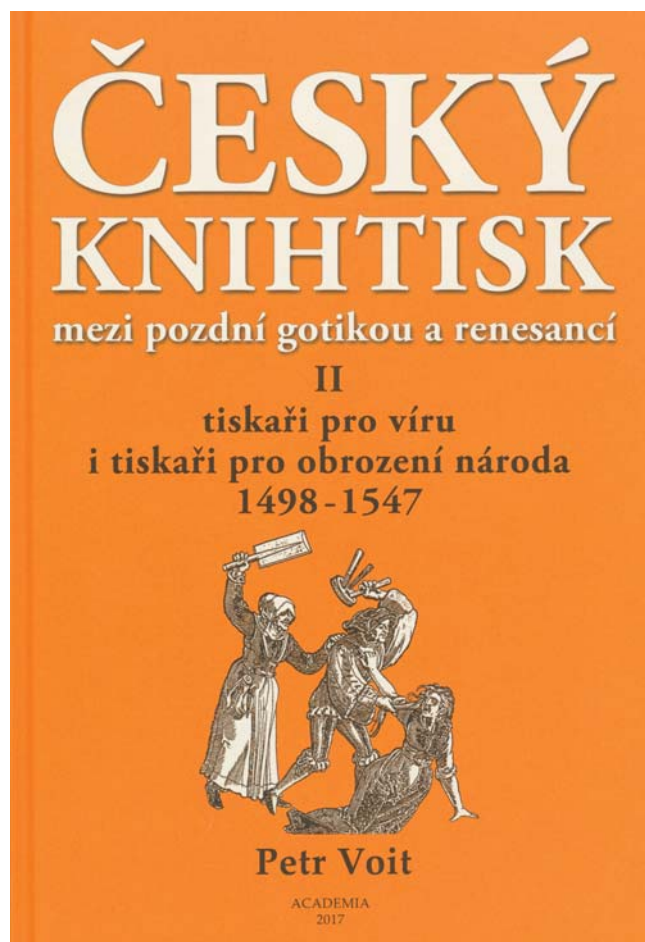

VOIT, Petr. *Český knihtisk mezi pozdní gotikou a renesancí II. Tiskaři pro víru i tiskaři pro obrození národa 1498–1547*. Praha: Academia, 2017. ISBN 978-80-200-2752-8.

V roce 2017, pouhé čtyři roky po prvním dílu, vyšlo pokračování monumentální práce historika knižní kultury Petra Voita *Český knihtisk mezi pozdní gotikou a renesancí* s podtitulem *Tiskaři pro víru i tiskaři pro obrození národa 1498–1547*. Ještě před zhodnocením této publikace je důležité připomenout předcházející díl, ve kterém autor popsal činnost tzv. severinsko-kosořské tiskárny a představil zde kompletní bibliografii čtyř typografů vzájemně propojených příbuzenskými vazbami: tzv. Tiskaře *Pražské bible*, Pavla Severina z Kapí Hory, Jana Severina ml. a Jana Kosořského z Kosoře. Přirozeně nechyběla důkladná analýza tiskaři užívaného písma, sazby, knižního dekoru a ilustrace, navíc doplněná nebývale rozsáhlým obrazovým doprovodem. Jelikož se autorka recenze zabývá ilustrací 16. století, je pro ni cenné zejména pečlivé zpracování grafické tvorby členů tzv. Seve-

rinského ateliéru, jehož existenci Voit předpokládá v letech 1527–1542. Typologicko-typografické rozbory autor zakončil souhrnnou kapitolou popisující charakter českého knihtisku přelomu 15. a 16. století. Kniha umožnila podrobně sledovat činnost tiskařů severinsko-kosořské dynastie v období let 1488–1557, zároveň názorně demonstrovala přerod českého pozdně gotického knihtisku v knihtisk raně renesanční a obdobně jako Voitova *Encyklopedie knihy* se zařadila mezi významná díla moderní české knihovnědy.

Recenzovaný druhý díl *Českého knihtisku* čtenáři nenabízí obdobně vyčerpávající rozbor tiskařské produkce jednotlivých aktérů. S ohledem na to, že je sledována činnost celkem 39 tiskařů (oproti pouhým čtyřem v prvním díle), koncipuje tentokrát Voit svou práci „jako pokus k otevření prvních kritických dějin tuzemského knihtisku“ (s. 7). Věnuje se analýze tiskového písma a sazby, zajímavého dekoru a ilustrace a připojuje bibliografii tiskařů (formou příloh k jednotlivým kapitolám) doplněnou o jejich anonymní produkci, což umožňuje objektivnější zhodnocení tiskařského terénu vytyčeného období. Důraz je kladen především na interpretaci nashromážděného materiálu a zasazení českého knihtisku let 1498–1547 do širšího literárně-historického rámce.

Monografie je rozdělena do šesti tematických celků, a to zpravidla dle lokalit. Zároveň se každá část zabývá jiným souborem problémů, z nichž vzhledem k velkému rozsahu publikace vybírám jen několik zajímavostí. Hned v první kapitole *Plzeň a Norimberk* (s. 9–104) se Voit ptá, zda můžeme nadále označovat literaturu mezi husitstvím a Bílou horou za renesanční. Obdobně se celou knihou line otázka, jaký byl skutečný charakter tzv. národního humanismu a zda vůbec existoval. Autor většinou odpovídá na obě otázky záporně. Představuje však jiné doposud nepovšimnuté specifické rysy českého knihtisku 1. poloviny 16. století – např. produkci tištěných učebnic, o kterou se starší odborná literatura doposud hlouběji nezajímala, ačkoliv zejména slovníkové příručky té doby vykazují ve srovnání se zahraniční produkcí četná specifika.

Ve druhé kapitole *Morava a cizina* (s. 105–142) autor uvádí, že moravští prvotiskaři (jakožto cizinci) nemohli konkurovat dovozu z Německa produkcí jazykově českých knih (jako jejich čeští soupeřníci), a proto moravská produkce směřovala spíše do Slezska a Uher. Jelikož po celé 16. století nefungovala v Brně žádná tiskárna, zabývá se Voit otázkou, proč naši humanisté publikovali svá díla v zahraničí, a věnuje pozornost osobám, které mohly mít na knihtisku v jednotlivých moravských městech zájem (např. Augustin Olomoucký).

Cestu tiskaře a dřevořezáče Konráda Baumgartena sleduje z Gdaňska do Olomouce, Vratislavi a nakonec do Frankfurtu nad Odrou, což mu umožňuje demonstrovat vliv zahraniční knižní produkce na české poměry.

Třetí kapitola nazvaná *Praha a utrakvismus* (s. 143–244) líčí překážky, které bránily českému knihtisku dosáhnout zahraniční úrovně. Velkým konkurentem tištěné produkce byla rukopisná kniha (tiskem nevyšly např. práce Řehoře Hrubého z Jelení). Značnou sílu měl import tiskovin ze zahraničí, o čemž svědčí počet tuzemských knihvazačských ateliérů v jagellonské éře. Svou roli v zaostávání českého knihtisku vůči zahraničí sehrála i pražská univerzita, která produkovala minimum magistrů, a ti s tiskaři spolupracovali zpravidla jen při sestavování nástěnných minucí a na dalších záležitostech příležitostného rázu. Spíše než intelektuálové pochopili nábožensky vzdělávací roli knihtisku utrakvističtí faráři, dále měšťané a drobní šlechtici (o čemž svědčí např. Voitem zmínované vydání *Bible benátské*). V závislosti na provedeném výzkumu Voit pojem „utrakvistický humanismus“ nazývá nově „irénismem“ a pojem „národní humanismus“ nahrazuje „protoobrozením“.

Ve čtvrté kapitole *Regiony a cesta k Evropě* (s. 245–346) se dostává na řadu další příčina pomalé emancipace knihtisku – stav teprve se rodící čtenářské obce. V souvislosti s tím autor upozorňuje, že symptomem řemesla v regionech byla krátkodobost – mimo Prahu fungovala dlouhodobě jen tiskárna v Litomyšli. Jelikož provoz regionálních tiskáren byl v minulosti spojován se zájmy nonkonformních náboženských skupin, zabývá se Voit otázkou konfesijní atmosféry těchto výrobních středisek. Oproti zažitému mínění uvádí, že Pavel Olivetský, Mikuláš Klauďán a Oldřich Velenský sympatizovali s Jednotou bratrskou a vypomáhali jí, ale jejich tiskárny byly postaveny na komerčním základu. Od nich pak odlišuje angažmá Jiřího Štyrsky, Jindřicha Šturma, Alexandra Oujezdeckého a Jana st. Olivetského pracujících převážně pro Jednotu bratrskou. Podobně Simprecht Froschauer podporoval novokřtěnce a Kašpar Aorg habrovanské. Zajímavé jsou výsledky analýzy edičního modelu Mikuláše Klauďána (u kterého se předpokládá součinnost s Jednotou bratrskou). Voit konstatuje, že „*ediční model jeho privatdruckerei, jevíci se po devět měsíců svobodně a zároveň nadkonfesijně, by v případě provozovatelova členství v jednotě vypadal jinak*“ (s. 275–276). Ediční program Oldřicha Velenského se zase překvapivě v mnoha ohledech shoduje s aktivitami Frobenova basilejského okruhu. Kromě toho je v této kapitole věnována pozornost úloze Lukáše Pražského či vztahu našich tiskařů k odkazu Jana Husa.

Pátá kapitola *Regiony a nonkonformní náboženská společenství* (s. 347–498) se již plně zabývá tiskárnami sloužícími striktně vymezeným potřebám novokřtěnců, habrovanských a Jednoty bratrské, kteří knihtisk nevyužívali jakožto celospolečenské médium. K charakteristickým rysům tohoto typu tiskařské produkce patří akcent na knižní dekor,

iniciály a dílčí ilustrace se zástupnou funkcí. Nenajdeme zde naopak obrazové cykly. Avšak např. v části věnované počátkům bratrského knihtisku je uvedeno, že Štyrsova puristická typografie, na kterou navázala slavnější Tiskárna kralická, byla vyvolána finančními problémy, nikoliv vlivem Jednoty bratrské.

Poslední kapitola *Oživení Norimberkem a habsburskou politikou* (s. 499–762) je „*zjevně koncipována jako resumé tohoto druhého svazku a zároveň jako výhled k dalšímu pokračování*“ (s. 499). Na počátku 60. let 16. století se česká literární scéna vlivem politické situace podstatně změnila – náboženský aspekt jednotlivých děl začal ustupovat do pozadí ve prospěch reálného vzdělání elit i širších vrstev, osvěty či zábavy. Voit upozorňuje, že mladší tiskárny, které nemohl v úplnosti sledovat (Melantrichova, Kozlova, ivančicko-kralická Tiskárna bratrská a další střediska poslední čtvrtiny 16. století), si v budoucnu zřejmě vyžádají samostatná monografická zpracování.

Mezi přílohami knihy je nově oproti prvnímu dílu *Českého knihtisku* zařazen soubor grafů dokumentujících produkci a žánrovou pestrost jednotlivých tiskařů. Následuje soupis starých tisků dle témat a žánrů a soupis ilustračních a dekoračních štočků. Tyto části zahrnují také činnost tiskařů, kterými se Voit zabýval již v prvním díle. Součástí monografie jsou samozřejmě rejstříky: jmenný, věcný, názvový a bibliografický.

Závěrem lze konstatovat, že autor recenzované publikace přehledně zpracoval typografii, ediční program a neopomněl ani důležitý historický a sociálně-kulturní kontext, což mu umožnilo zhodnotit přínos jednotlivých tiskařů pro rozvoj české typografie a pro konstituování české čtenářské obce. Významným kladem publikace je také fakt, že se Voit ve své analýze neomezuje jen na českou tiskařskou produkci, ale komparuje ji se zahraničím. Věnuje se podrobně některým zvláštnostem či tradovaným omylům, které v české knihovědě a literární historii bohužel stále přetrvávají (např. se zabývá údajným slovenským původem Mikuláše Bakaláře). Precizní znalost tiskařského terénu pojednaného období autorovi umožňuje přicházet s novými interpretacemi a klást provokativní otázky, které mohou výrazně přispět k posunu v bádání o naší knižní kultuře. Proto nakonec připojuji Voitovo „*metodologické východisko studia českého knihtisku mezi pozdní gotikou a renesancí*“: při sledování typografického a edičního názoru tiskáren mají být badatelé oporou jednak úroveň editorské práce, jednak úroveň typografického zpracování knihy, jemuž byla pozornost doposud věnována jen okrajově. Důležitou součástí knihovědného studia by měla být také historická a sociokulturní hlediska (blíže s. 15). Recenzovaná kniha je obdobně jako první díl ukázkou tohoto novátorského přístupu, který snad nezůstane bez odezvy.

Mgr. Jana Tvrzníková